

**THE ROLE OF THE PEOPLE (VILLAGE) SCHOOLS IN THE
DEVELOPMENT OF EDUCATION IN NAHCIVAN
(BEGINNING OF XXth CENTURIES THE END OF XIXth CENTURIES
AFTER CENTURY)**

Öğr. Gör. Taleh HALILOV

Nahçıvan Devlet Üniversitesi, Pedagoji ve Psikoloji Bölümü, Azerbaycan

x.taleh@gmail.com

Abstract

At the beginning of the XIX century in the end of the XIX century village schools in Nakhchivan were established under the name of public schools. In the same period, the public schools played a major role in the spread of secular education in the Nakhchivan region.

To this end, the role of the public (village) schools in the development of the maarif in Nakhchivan was learned at the beginning of the XX th century after the end of the XIX century. It has been found that one of the characteristic features of the new cultures developing in the beginning of the XIX century and early in the XX century has been the strengthening of the educational movement in the Nakhchivan region. As Nakhchivan is in other areas (socio-economic, socio-political and cultural), there is also a period of serious development in the field of public affairs. The scope of education has expanded considerably.

I note that the formation and development of public (village) schools in Nakhchivan has been shaped especially by the efforts of the local people. So, if not, the children and the children who have gone to the education of their children have obtained it only through the small donations they have collected among themselves. Teachers of public (village) schools have provided poor children with clothes and school supplies for the small items they collect among themselves.

Key words: *Nakhchivan, school, student, village, public, education*

**NAHÇIVAN'DA EĞİTİMİN GELİŞİMİNDE HALK (KÖY)
OKULLARININ ROLÜ**

(XIX YÜZYILIN SONU XX YÜZYILIN BAŞLARINDA)

Özet

XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da halk okulları adı altında kurulan köy okulları da oluşmaya başlamıştır. Aynı dönemde Nahçıvan bölgesinde laik eğitimin yaygınlaşmasında halk (köy) okulları büyük rol oynamıştır.

Bu amaçtan makalede XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da maarifin gelişiminde halk (köy) okullarının rolü öğrenilmiştir. Saptanmıştır ki, XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında gelişmekte olan yeni

kültürün karakteristik özelliklerinden biri Nahçıvan bölgesinde eğitimci hareketin kuvvetlenmesi olmuştur. Nahçıvan'da başka alanlarda (sosyo-ekonomik, sosyo-politik ve kültürel) olduğu gibi, halk maarifi alanında da ciddi gelişme dönemi başlamıştır. Eğitimin kapsamı önemli ölçüde genişlemiştir.

Not edelim ki, Nahçıvan'da halk (köy) okullarının oluşması ve gelişmesi özellikle yerel halkın çabası sonucunda şekillenmiştir. Dolayısıyla değilse çocuklarının maariflenmesine koşan veliler buna sadece kendi aralarında topladıkları küçük bağışlar vasıtasıyla elde etmişlerdir. Halk (köy) okullarının öğretmenleri kendi aralarında topladıkları küçük malzemelerin hesabına fakir çocukları elbise ve okul malzemeleri ile temin etmişlerdir.

Anahtar kelimeler: *Nahçıvan, okul, öğrenci, köy, halk, eğitim*

GİRİŞ

XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da halk okulları adı altında kurulan köy okulları da oluşmaya başlamıştır. Aynı dönemde Nahçıvan bölgesinde laik eğitimin yaygınlaşmasında halk (köy) okulları büyük rol oynamıştır. Akademik Hüseyin Ahmedov Nahçıvan kazasında halk okullarının XIX yüzyılın 80'li yıllarından sonra oluştuğunu göstermiştir (Ahmedov, 2000: 132).

Halk okullarını kendi teshir almakta ve onları devlet sermayesi ile sağlamakta Kafkas öğretim dairesinin gücü yetmiyordu. İşte bu yüzden bu okullar yerel reislerin teshir verilmiştir. Eğitim idaresi sadece valinin talebi ile bu okulları (halk (köy) okulları) kontrol olabildi. Okul yöneticileri ise oldukları okulların genel işine dışarıdan kontrol ediyorlardı. Yönetim aynı zamanda okulların yıllık çalışma faaliyetleri ile ilgili raporların hazırlanmasında da katılma hakları vardı.

Azerbaycan'ın diğer bölgelerinde olduğu gibi Nahçıvan bölgesinde bulunan tüm halk (köy) okulları 1873 yılı 22 Kasım tarihli "Kafkasya'da öğretim bölümünün düzenlenmesi hakkında" güç yasası ile belgelendirilmiş (Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi: 169).

XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan bölgesinde açılan halk (köy) okullarının asıl amacı aslında çocuklara element savad vermektir. Bu okullarda dersler Rusya Halk Maarif Bakanlığı'nın bir ikisınıfli köy okulları için düzenlediği programa göre yapılıyordu. Not edelim ki, okullarda eğitim süresi birsiniflide 3, ikisinfide ise 5 yıl olmuştur. Okulların öğretim planına şeriat, ana dili, Rus dili, hesap, hüsnet konuları dahil olmuştur (Кавказский календарь на 1917 г., 1916: 109). Bu fenlerden başka öğretim programına coğrafya, tarih, edebiyat ve resim dersleri de dahil edilmiştir. Aynı zamanda halk (köy) okullarında yetenekli öğretmenler tarafından element geometri, el işi, nağme ve jimnastik da öğretilirdi.

Nahçıvan'da halk (köy) okullarının oluşması ve gelişmesi özellikle yerel halkın çabası sonucunda şekillenmiştir. Dolayısıyla değilse çocuklarının maariflenmesine koşan veliler buna sadece

kendi aralarında topladıkları küçük bağışlar vasıtasıyla elde etmişlerdir. Halk (köy) okullarının öğretmenleri kendi aralarında topladıkları küçük malzemelerin hesabına fakir çocukları elbise ve okul malzemeleri ile temin etmişlerdir. Kafkasya'da halk maarifine rehberlik eden çar memurları köylerde faaliyet gösteren okulların sayısını iktidarın devlet hazinesi hesabına değil daha çok yerli nüfustan "okul vergisi" adı altında topladıkları malzeme hesabına artırmaya öncelik vermişlerdir (Никифоров, 1885: 623-624).

1.1. Yengice köy okulu

XIX yüzyılın sonunda laik okullardan biri de Yengice köyünde açılmıştı. Not edelim ki, ikisınıfli Yengice köy okulu yerel halkın gönüllü bağışları ve kısmen de hazine hesabına 1882 yılı Eylül ayının 2-de ilk defa 11 kişi öğrenciyle faaliyete başlamıştır.

Yengice okulunun oluşumunda Mirze Sadık Halilovun büyük rolü olmuştur. Mirze Sadık Halilov bu okulda ilk önce öğretmen, 1884-1885-ci öğretim yılında ise müdür işlemiştir. Yengice köyünün yaşlı insanların sohbetlerinden anlaşılıyor ki, Mirze Sadık Halilov Yengice köy okulunda öğretmen görev yaptığı dönemde şeriat fenninden başka yerde kalan tüm konuları da ders vermiştir. Onunla birlikte maarifperver ziyalı Mirze Celil Şürbi (Mirzayev) de Yengice okulunda çalışmış, okulun sayılıp seçilen saygın hocalarından biri olarak tanınmıştır. XIX yüzyılın başlarına ait kaynakların birinde deniyordu: "Yengice okulunda Güney Azerbaycan'dan gelmiş Meşedi Hesen Şükürzadə, Mirmehdi Makulu ve Vedili Ali Zeynalov öğretmen çalıştı" (Tağıyev, 1958: 27).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen 1904 yılına ait belgelerde İlya Mahmudbeyovun 1893 yılından 1901 yılına kadar, Kasımbey Camalbeyovun ise 1901 yılından Yengice köy okuluna rehberlik ettiği gösterilmiştir (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 12). Ayrıca belgelerde 1903-1904-cü öğretim yılında Yengice köy okulunda 44 kişi öğrencinin eğitim aldığı da belirtilmiştir.

Arşiv belgesinde bu öğretim yılında (1903-1904 yılı) okulu bitirmiş öğrencilerden sadece Aliyev Penahın, Abdullayev İsmail'in, Rzayev Ekber'in, Abdülhüseynbeyov Musa'nın, Usta Memmedkulunun, Kazımov Mesumun, Eroğlu Habib'in, Hüseyinov Veli'nin, Kafarov Eliceferin ve Cabbarov Hüseyin'in isimlerini okuyabilir bildik.

Yengice köy okulunu 1913-1914-cü öğretim yılında Allahverdiyev Muhtar Hesenov Müseyib, Rahimov Rahim, Kazıyev Muhsin, Rasulov Musa ve Fetullayev Muharrem başta olmak üzere toplam 8 kişi tamamladı.

1.2. Baş Noreşen köy okulu

XIX yüzyılın sonunda ikisınıfli laik okullardan biri de Baş Noraşen (şimdiki Celilkend-T.X) köyünde 1885 yılı Eylül ayının 20-de açılmıştır (Mollayev, 2004: 21). Araştırmalardan anlaşılmaktadır ki, Baş Noraşen okulu yeni faaliyete başlayan zaman üç öğretmenden ve cinsel içerik tamamı erkeklerden oluşan 50 öğrenciden oluşan olmuştur. Not edelim ki, okulu görkemli maarif adamı Mirza Elimemmed Halilov açtı. Baş Noraşen köy okulunu 1890 yılından 1917 illədək farklı zamanlarda Mehmet bey Lütfeli bey oğlu Kazıbeyov, Ebülkasım Sultanov, İ.Muradov, S.M.Çeriyovski ve İvan İvanov yönetmiştir.

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde saklanan 1885-1890-cı yıllara ait belgelerde Baş Noraşen köy okulunda eğitim almış şagirdlerden Sefiyev Mirelinin, Sefiyev Celilin, Sefiyev Hüseyinkulunun, Allahverdibeyov Nesirin, Serhanbeyov Behlulun, Fetelibeyov Ahmed'in, Kazıyev Tağının, Rahimov Mehmet'in, Musayev Şükür'ün, Sefiyev Tağının, Vəkilov Sultan'ın, İsmayılov İsmail'in, Nadirhanov Ali'nin, Asgerov İbrahim Halil'in, Recebli Timur'un, Sefiyev Abbaskulunun, Sefiyev Balabeyin, Kazıyev Nesrullanın ve başkalarının adları gösterilmiştir (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 7).

Baş Noraşen köy okulunda 1891-1892-ci öğretim yılında 54, 1900-1901-ci öğretim yılında 42, 1904-1905-ci öğretim yılında 98, 1912-1913-cü öğretim yılında 114, 1913-1914-cü öğretim yılında 133, 1914 -1915 yılında öğretim yılında 89 kişiyi oğlan, 8 kişi kız olmak üzere 96 kişi, 1915-1916-cı öğretim yılında 111, 1916-1917 yılında öğretim yılında ise 135 kişi öğrenci eğitim almıştır.

Baş Noraşen köy okulunda 1900-1901-ci öğretim yılında Recebeliyev Şamil, Hüseyneliyev Hüseyneli, İsmayılov Nesurulla, Mahmudov Elikulu, Kamberov Salih, Cavadov Habib, Şefibeyov Mustafa, Nağıyev Habib, 1904-1905-ci tedris ilinde Abbasov Abbas, Zamanbeyov Ahmet, İsmayılov Mehmet, Öztürk Ali, Nağıyev Hamza, Nadirhanov Habib, Sultanov Seferalı, 1914-1915-ci tedris ilinde ise İsmayıl Hüseyinov, Orucov İsmail, Paşayev Salman, Kahremanova Seriyev, Sefiyev Dilber, Sefiyev Küşvər, Sakayeva Valentina, Fetəlibeyova Saltanat ve Sefiyev Nabat eğitim almışlardır.

Baş Noraşen okulunun laik bir okul olgunlaşmasında Ebülkasım Sultanovun, Kerim bey Sefiyevin, Hakan bey Sefiyevin, Abbaskulu bey Sefiyevin, Mehmet bey Kazıyevin, Ferzeli bey Ferzelibeyovun ve Celil Memmedkuluzadenin büyük rolü olmuştur. Celil Memmedkuluzade 1887 yılı Aralık ayının 25-de Uluhanlı okulundan değiştirilerek Baş Noraşen köy okuluna ikinci öğretmen görevine atanmıştır. O, bu okulda 1890 yılının Ocak ayının 15'e gibi çalıştı.

Akademik İsa Habibbeyli Celil Memmedkuluzadenin Baş Noraşen okulundaki aydınlanma hareketi hakkında yazıyor: "Celil Memmedkuluzade yeni yöntemli okulları tebliğ etmekle kifayyötlenmir, hem de eğitim sistemini iyileştirmek ilgilenir, vatan evlatlarından bilimsel kabullere

sahip saf ruhlu, vatanının, halkının özgür geleceğini düşünen gelişmiş bireyler yetiştirmeyi arzu ediyordu (Habibbeyli, 1997: 120).

Bu okulun mezunları daha sonra Gori ve Erivan öğretmenler Seminariyasında eğitim almış, Nahçıvan'da bilimin, maarifin ve kültürün gelişmesinde ellerinden geleni esirgememişler.

Eğitim alanında yapılan reformlardan sonra XX yüzyılın başlarında Baş Noraşen okulu ali beş sınıflı ilkokula dönüşmüştü. Bu dönemde Şarur bölgesinde okuma iptal edilmesinde Baş Noraşen okulunun büyük rolü olmuştur. Yeri gelmişken belirtmek gerekir ki, Baş Noraşen okulunun etkinliğinde okulun öğretmenlerinden Asker Süleymanovun, Hasanalı Aliyev'in, Ali Hesenzenin, İlya Sefiyevin, Zerri Sefiyevanın, Ali Aliyev, Asya Rzayevanın, Sona Kasımovanın ve Yusuf Hesenovanın eşsiz hizmetleri olmuştur.

1.3. Şahtahtı köy okulu

XIX yüzyılın sonunda Nahçıvan bölgesinde laik okulların açılışı devam ediyordu. Bu dönemde bile laik okullardan biri de 1888 yılı Eylül ayının 1-de Şahtahtı köyünde zengin köy sakini hayırsever maarifperver İbrahim ağa Şahtahtınskinin şahsi evinde açılmıştı (Tağıyev, 1958: 21). Not edelim ki, ilk kez olarak 22 kişi öğrenciyle faaliyete başlamış Şahtahtı köy okulu 2 sınıftan oluşan olmuştur.

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen belgelerde Şahtahtı köy okulunda 1900-1901-ci öğretim yılında 35, 1904-1905-ci öğretim yılında 44, 1913-1914-cü öğretim yılında 66 kişi öğrencinin eğitim aldığı gösterilmiştir (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 16).

Şunu da belirtelim ki, Yusifbey Kazızade, Dimitriy Ananeviç Anoxin, Yişay Valentinoviç Çinçaladze, Yekaterina Sultanov, Mixaylovna Topolskayan, Celil ağa Şahtahtıns, Ebülkasım Sultanovun ve Molla Ali Kanızade Şahtahtı köy okulunda eğitiminde yer olmuşlardır.

Okul tarihimizin araştırmacılarından olan akademik Hüseyin Ahmedov "XIX yüzyıl Azerbaycan okulu" eserinde yazıyor: "1891 yılında Aleksandropolsk kentinde amatör performans oluşturan Ebülfet ağa Şahtahtınski toplanan üç yüz lira parası doğma köyündeki okulun ihtiyacına bildirdi" (Ahmedov, 2014: 212).

1.4. Sederek ve Şahbuz köy okulları

XIX yüzyılın sonunda Nahçıvan bölgesinde laik okullardan biri de 1896 yılında Sederek köyünde açılmıştı (Ahmedov, 2014: 285). Eskiden dini eğitim veren Sederek okulu köyün zengin isimlerinden olan Rıza Meşeveli oğlunun şahsi evinde ilk faaliyetine başlamış, daha sonraları ise etkinliğini köyün diğer bir zengin sakini Hasan Şahverdiyevin evinde sürdürmüştür. "XIX yüzyıl

Azerbaycan okulu" eserinde Sederek kendinin ilk şagırlarından Mirza Elekberin, Mirza Hüseyin, Şeyh Ebülkasımın ve Şeyh Rıza'nın isimleri çekilirdi (Ahmedov, 2000: 114).

XIX yüzyılın sonunda Şahbuz köyünde de laik okul açılmıştır. Okul yöneticisi (Müdürü) Mehmet Ferzeli bey oğlu Zamanbeyov olmuş ikisınıfli Şahbuz köy okulu 1896 yıl Aralık ayının 9'unda ilk kez 24 öğrenci ve 2 öğretmenle faaliyetlerine başlamıştır. Not edelim ki, şeriat derslerini Molla Muhsin Ahundzadenin öğretim yaptığı Şahbuz köy okuluna 1909 yılından 1913 yılına kadar Abbaskulu bey Kengerli açtı.

Kaynaklarda Şahbuz köy okulunda 1902-1903-cü öğretim yılında 50, 1908-1909-cu öğretim yılında 54, 1909-1910-cu öğretim yılında 60, 1910-1911-ci tedris ilinde ise 78 kişi öğrencinin eğitim aldığı gösterilmiştir (Tağıyev, 1993: 44).

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde saklanan Şahbuz köy okulunun 1904-1905-ci öğretim yılında ait fiyat tablosunda Abdullayev Kanberin, Ceferkuliyev Muhtar'ın, Piriyeve Nurmamedin ve Halilov Sadık'ın, 1909-1910-cu öğretim yılına ait fiyat tablosunda Kengerlinski Zernişanın ve Seyidova Zehra'nın, 1910-1914 -cü öğretim yılına ait fiyat tablosunda ise İmamquliyev Dadaşın, Bayramov Salmanın, Kengerlinski Şemseddinin, Seyid Miribrahimin, Zeynalabdinov Mahmud'un, Kanberov İsa'nın, Nebiyev Habib'in, Rüstemov İsa'nın, Hüseyinov Timur'un, Cəfərov Ferhat'ın, Bağirov Memmedlinin, Rüstemov İsmail'in ve Rüstemov Kazım'ın isimleri belirtilmiştir (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 21).

1.4. Kerimbeyli ve Cehri köy okulları

XIX yüzyılın sonunda Kulubeydize (şimdiki Kerimbeyli-T.X) köyünde de ikisınıfli okul faaliyet göstermiştir. Okul 1882 yılı Kasım ayının 26-da köy nüfusunun yardımı ile açılmıştır (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 11). Not edelim ki, 1901 yılına ait arşiv belgelerinde bu okulda 90 kişiyi oğlan, 3 kişi ise kız olmak üzere 93 kişi öğrencinin eğitim aldığı gösterilmiştir. Belgelerde okulun mezunlarından Kengerli Cafer'in, Kengerli Selim'in, Kuliyeve Ağanın, Mehrabova Ağanın ve başkalarının isimleri gösterilmiştir.

XIX yüzyılın sonunda Cehri köyünde de laik okulun faaliyet göstermiştir. İlk kez ikisınıfli okul olarak faaliyete başlayan Cehri köy okulu 1885 yılı Eylül ayının 11-de açılmıştır (Tağıyev, 1993: 49). Resmi arşiv belgelerinde okulda 4 öğretmenin ve şeriat hocası Molla Ali Eynalı oğlunun çalıştığı gösterilmiştir.

İlk defa olarak Cehri köy okulu 1900 yılında okulda öğrencilerin sayısının fazla olduğu için 2 vardiyalı sisteme geçmiştir. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde saklanan Cehri köy okulunun rapor tablosundan anlaşılıyor ki, okulda 132 kişi erkek, 21 kişiyi kız olmak itibari ile 153

kişi öğrenci eğitim almıştır (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 21). Fakat ders yılının sonunda öğrencilerin sayısının azlığı nedeniyle 48 kişi öğrenci yeniden okula kabul edilmiştir.

Arşivde saklanan 1901 yılına ait öğrencilerin adlı listesinde Novruzeliyev Novruzelinin, Sadıhov Habib'in, Babyev Abbaskulunun, Ahundov Hesenkulunun, Babayev Ceferkulunun, Sultanov İbrahim ve başkalarının adları gösterilmiştir.

1.5. Nehrem köy okulu

XIX yüzyılın sonunda Nahçıvan bölgesinde faaliyet göstermiş laik okullardan biri de 1885 yılı Aralık ayının 11-de Nehrem köyünde açılmıştır (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 40). İlk kez ikisınıfli okul olarak faaliyete başlamış Nehrem köy okulu 1 kattan oluşan olmuştur.

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen belgelerde öğretmen ve okulun yöneticisi (müdür) görevinde Hacı Memmedkulu Kazıyevin (1885-1890 yıllarında kontrolör), Celil Memmedkuluzadenin (1890-1897 yıllarında kontrolör), Sadık Hacı Cafer oğlu Halilovun (1887-1897- yıllarda öğretmen, 1897-1899 yıllarında ise kontrolör), Hakan bey Sefiyevin (1895-1896 yıllarında öğretmen), Kerim bey İsmailov'un (1892-1894 yıllarında öğretmen), Molla Memmedkulu Kazıyevin (1890-1915 yıllarında şeriat hocası), Kerbalayi Ceferalı Adıgözelovun (1892-1916 yıllarında öğretmen), Mirze Celil Mirzeyevin (1896-1900 yılları arasında öğretmen, 1900-1902 yılları yıllarda kontrolör), Şemdin bey Mahmudbeyovun (1905-1909 yıllarında denetleyici öğretmen), Bahşali bey Mahmudbeyovun (1904-1905 yıllarında öğretmen), Mirze Bağır Aliyev'in (1912-1916 yıllarında kontrolör), Zeynelabidin Ahundzadenin (1909-1917 yıllarında öğretmen), Hüseyin Novruzovun (1909-1971 yıllarında öğretmen) ve başkalarının adları gösterilmiştir.

1.6. Aralık ve Ebrekonus köy okulları

XIX yüzyılın sonunda laik okullardan biri de 1895 yılı Aralık ayının 28-de Ebrekonus köyünde yerel halkın gönüllü bağışları ve kısmen de hazine hesabına faaliyete başlamıştır. Okul yöneticisi Abbaskulu bey Mahmudbəyoğlu Kengerli olmuştur. Bir sınıflı Ebrekonus okulunda öğrencilere göre dil, hesap, coğrafya ve şeriat konuları geçirilmiştir.

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen 1900 yılına ait sınav protokolünde 8 kişi öğrencinin adı gösterilmiştir (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 17). Başka bir belgede ise 42 neferi oğlan, 2 kişi ise kız olmak üzere 44 kişi öğrencinin kayıt edilmişti (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 34). Bu belgede İsmayılov Abbas'ın, Muradov Bahtiyarın, Memmedov Hasenelinin, İmamkuliyev Murtuzanın, Kasımov Muzaffer'in ve başkalarının isimleri gösterilmiştir.

1.7. Yaycı ve Venend köy okulları

XIX yüzyılın sonunda şimdiki Culfa şehrinin Yaycı köyünde de 1896 yılı Aralık ayının 10-da bir sınıflı laik okul açılmıştır. İlk kez 18 öğrenci ile faaliyete başlamış Yaycı okulunda şeriat derslerini Molla Kazım İsmayılov ders vermiştir.

Resmî arşiv belgelerinde Yaycı köy okulunda 1896 yılından 1918 yılına kadar Memmedhesen bey Kulubey oğlu Alihanovun, Ebdülezim Rüstemovun, Perviz xan Mehmet Han oğlu Kalbalıhanovun okul yöneticisi, Molla Kazım İsmailov'un, Molla Allahverdi Ezimovun ve Molla Elekber Kasımovun ise öğretmen olarak faaliyet gösterdikleri belirtilmiştir (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 4). Ayrıca belgelerde 1904-1905-ci öğretim yılında Yaycı köy okulunda 24 kişiyi oğlan, 2 kişi ise kız olmak üzere 26 kişi öğrencinin eğitim aldığı da gösterilmiştir. Belgede isimleri belirtilen öğrencilerden, erkeklerden Feteli Han, Alehandre Han'ın, Mehmet Han Kalbalıhanovun, Abdinov İrzanın, Abbaskuliyev Veli'nin, Memmedov Abbas'ın, Şükürov Şükür'ün, Hüseyinov Hüseyin'in, Haydarov Hasan'ın ve Haydarov Murat'ın, kızlardan ise Elihanova Nüşafərinin ve Münəvvərin isimlerini okuyabilir bildik.

Tetkik olunan dönemde faaliyet göstermiş laik okullardan biri de Venend köy okulu olmuştur. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen belgelerden anlaşılıyor ki, Venend köy okulu 1896 yıl Kasım ayının 14-de devlet hazinesinden ve köy icmasından gelen malzeme hesabına açılmıştır. Not edelim ki, öğrencileri 5 bölme üzere gruplaşan Venend köy okulu öncelikle birsinifli, daha sonra ise ikisinfli okul gibi faaliyet göstermiştir (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 11).

Şunu da belirtelim ki, Venend köy okulunda öğrencilerin sayısı yıllar üzere farklı olmuştur. Öğrencilerin yıllar üzere say istatistiklerine bakarsak o zaman görürüz ki, 1914 yılında okulda 31, 1905 yılında 36, 1912 yılında 35, 1913 yılında 40, 1914 yılında ise 42 kişi eğitim almıştır.

Ayrıca arşiv belgesinde Venend köy okuluna 1909 yılına kadar Celil Memmed oğlu Mirzeyevin, 1909 yılından 1913 yılına kadar S. Çernyavskinin, 1913 yılının sonundan 1914 yılının öncesine gibi Zemsovun, 1914 yılından ise Mehdi Kazımovun rehberlik ettiği gösterilmiştir.

1.8. Kazançı-Milah, Bilev ve Bist köy okulları

Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen belgelerde 1896 yıl Kasım ayının 28-de Milah köyünde de dünyevi kaza okulunun açıldığı gösterilmiştir (Nahçıvan Özerk

Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 14). Fakat, bilinmeyen nedenle 1900 yılında Milah köy okulu Kazançı köy okulu ile birleştirilerek birsinifli Kazançı-Milah köy okulu kurulmuştur.

Resmi belgelerde 1900 yılında Kazançı-Milah köyünde 53, 1901 yılında 59, 1904 yılında 50, 1905 yılında 59, 1911 yılında ise 35 kişi öğrencinin eğitim aldığı gösterilmiştir. Ayrıca belgede 1912 yılında okulu başarıyla bitirmiş ve sertifika almış 33 kişi öğrencinin de adına da rastlıyoruz. Bu öğrencilerden Kengerli Selim'in ve Kengerli Cafer'in adı özel vurgulanmıştır.

XIX yüzyılın sonunda Bilev köyünde de laik okul faaliyete başlamıştır. Not edelim ki, ilk defa olarak birsinifli okul olarak faaliyete başlamış Bilev köy okulu 1896 yıl Kasım ayının 25-de açılmıştır. Okula rehberlik etmiş Ebul ağa Kengerlinin döneminde okulda öğrencilerin sayısında ciddi artış olmuştur. Öyle ki, 1909 yılında okulda 12 kişi öğrenci eğitim alırdısa 1912 yılında bu rakam 65 kişiye ulaşmıştır.

Not edelim ki, 1909 Ekim ayının 23-de Bist köyünde 62 kişi öğrencinin eğitim aldığı birsinifli laik okul açılmıştır. Arşiv belgeleri olur ki, Bist köy okulunda 1912-193-cü öğretim yılında 37 kişiyi erkek 22 kişiyi kız olmak üzere 59 kişi, 1913-1914-cü öğretim yılında ise 25 neferi oğlan, 15 kişiyi kız olmak üzere 40 kişi öğrenci eğitim almıştır (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 15). Arşivde saklanan Bist köy okulunun 1914-1915-ci öğretim yılına ait fiyat tablosunda 32 kişi öğrencinin adı gösterilmiştir. Bu belgede yer alan isimlerden sadece Hesenov Mehmet Alekber oğlunun ve Memmedov Abdullah Tağı oğlunun isimlerini okuyabilir bildik.

1.9. Qahab köy okulu

Yirminci yüzyılın başlarında laik okullardan biri de Qahab köyünde açılmıştır. Not edelim ki, Qahab köy okulu 1906 Eylül ayının 2-de faaliyete başlamıştır. Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi'nde muhafaza edilen belgelerde Qahab köy okulunda 1909-1910-cu öğretim yılında 7, 1910-1911-ci öğretim yılında 20, 1911-1912-ci tedris ilinde ise 13 kişi öğrencinin eğitim aldığı gösterilmiştir (Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: 9). Bu belgelerde Kibleliyev İman Ahmet oğlunun, İsmail Habil oğlunun, Memmedov Ali Kurban oğlunun, Bayramov İbrahimhelil Memmedhan oğlunun, Nəcəfov Necef Memmedkulu oğlunun, Aliyev Alekber Celil oğlunun, Necefov Necef Memmedkulu oğlunun, Seyidov Miryehya Mirağa oğlunun, Seferov Kurban Hacı Elimemmed oğlunun, Şireliyev Memmedeli Mehreli oğlunun, Hüseynhanov Ali Asker oğlunun, Kibleliyev Necef Mehmet oğlunun ve Kengerlinski İbrahim bey Zeynelabidin bey oğlunun adları belirtilmiştir.

SONUÇ

Son olarak belirtmek isteriz ki, XIX yüzyılın sonu XX yüzyılın başlarında Nahçıvan'da sosyal-siyasi ve bilimsel düşüncenin gelişmesinde belirli değişiklikler olduğu gibi, mektebşünaslığın, okul

eğitiminin teşekkülü ve oluşumu yönünde de belirgin değişiklikler meydana gelmişti. Tetkik olunan dönemde Nahçıvan bölgesinde halk (köy) okullarının kurulması okullarda azerbaycanlıların sayısının artmasına da önemli ölçüde etkilemiştir. halk (köy) okulları aynı zamanda gösterilen dönemde Nahçıvan nüfusu arasında laik eğitimin yaygınlaşmasına da dahil olmak üzere, edebiyatın, tiyatro ve sanatın pek çok alanlarının gelişmesine de önemli ölçüde etkilemiştir. Bu mæktæbl rdæ hevesle çalışan genç köy öğretmeni kendilerinin çok cehetli faaliyetleri ile halk maarifinin, özellikle de, kültürün dünyada tanınması alanında büyük çalışmalar yapmışlardır.

KAYNAKLAR

- Ahmedov H. M. Azerbaycan okul ve pedagojik fikir tarihi. Yükseköđretim kurumlarının bakalavriat seviyesinde eğitim alan öğrenciler için ders kitabı. Bakü: Bilim ve eğitim, 2014, 432 s.
- Ahmedov H. M. XIX yüzyıl Azerbaycan okulu. Bakü: Maarif, 2000, 366 s.
- Azerbaycan Cumhuriyeti Devlet Edebiyat ve Sanat Arşivi: F.527, siy.1, iş 169/170,
- Habibbeyli İ. E. Celil Memmedkuluzade: ortamı ve çağdaşları. Bakü: Azərneşr, 1997, 682 s.
- Mollayev İ. A., Hacıyev A. B. Nahçıvan'ın ilk yeni yöntemli okulları. Nahçıvan: Okul, 2004, 35 s.
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: f.1, siy.1, iş 121, v.7-14.
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: f.1, siy.2, iş 73, v.1-9.
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: f.1, siy.4, iş 312, v.2-23.
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: F.19, siy.2, iş 1197, v.3-11.
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: F.24, siy.1, iş 1662, v.10-16.
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: F.26, siy. 1, iş 204, v.15-21.
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: F.26, siy.1, iş 211, v.7-19.
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: F.314, siy.6, iş 13, v.8-15.
- Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti Devlet Arşivi: F.392, siy.11, iş 205, v.5-56.
- Tağıyev E. M. Azerbaycan'da okul tarihi. Ankara: Maarif, 1993, 114 s.
- Tağıyev E. M. XIX yüzyılın sonu-XX yüzyılın başlarında Azerbaycan'da halk maarifi. Bakü: 1958, 40
- Кавказский календарь на 1917 г. Типография канцелярии Е.И.В. наместника на Кавказе. Казенный дом. Тифлис: 1916, 310 с.
- Никифоров Н. К. Экономический быт государственных крестьян западной части Нахичеванского уезда Эриванской губернии // Материалы для экономического быта государственных крестьян Закавказского края, том 1, выл. V, Тифлис, 1885, с.559-640.